

Andrzej Guzik

Badania poszukiwawcze polichromii ściennych w budynku przy placu Mariackim nr 3 w Krakowie

Ochrona Zabytków 44/3 (174), 165-171

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ GUZIK

BADANIA POSZUKIWAWCZE POLICHROMII ŚCIENNYCH W BUDYNKU PRZY PLACU MARIACKIM NR 3 W KRAKOWIE

Prace poszukiwawcze polichromii ściennych w budynku przy pl. Mariackim nr 3 w Krakowie wykonane w 1981 r. były jednymi z wielodyscyplinarnych badań obiektu, znaczącymi w swych efektach, tak dla jego przyszłej egzystencji, jak i dla poznania kultury materialnej przeszłych wieków Krakowa.

W 1972 r. z inicjatywy Dzielnicowego Zarządu Budynków Mieszkalnych „Stare Miasto” Miejskie Biuro Projektów w Krakowie wykonało opracowanie naukowo-histeryczne obiektu na podstawie danych archiwalnych i literatury przedmiotu oraz wstępnych badań architektonicznych¹. Dziesięć lat później na zlecenie Zarządu Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych Krakowa MBP zrealizowało drugi i jednocześnie końcowy etap prac badawczych²: uzupełniono badania architektoniczne³, wykonano badania termowizyjne i radarowe⁴ oraz poszukiwawcze polichromii ściennych⁵. Te ostatnie prace wykonał zespół Zakładów Artystycznych „ART” Związku Polskich Artystów Plastyków pod kierunkiem autora tego artykułu⁵.

Zabudowa działki przy placu Mariackim nr 3 składa się z budynku frontowego, oficyny tylnej i bocznej (rys. 1). Budynek frontowy, wzniesiony na rzucie leżącego prostokąta zbliżonego do kwadratu, usytuowany jest w linii regulacyjnej zwartej zabudowy placu, wtopiony fasadą w jego północną pierzeję. Murowany z cegły i częściowo kamienia łamanego, czterokondygnacyjny, podpiwniczony, o jedno-, dwu- i trójtraktowym rozkładzie wewnątrz. Oficyna tylna – wybudowana na rzucie wydłużonego prostokąta z cegły i kamienia łamanego, trójtraktowa, podpiwniczona o jednotraktowym rozkładzie wewnątrz.

¹ Autorkami opracowania naukowo-histerycznego obiektu są mgr Zofia Kosarska i mgr Krystyna Nowacka. Badania architektoniczne wykonał mgr Aleksander Kuder. Materiały z wyżej wymienionych prac zawarte są w: Ekspertyza konserwatorska. T. 1. Budynek mieszkalno-usługowy, Kraków, Plac Mariacki nr 3. Miejskie biuro projektów, 1972 (maszynopis, archiwum MBP).

² Materiały z prac badawczych zawiera: ekspertyza konserwatorska. II etap badań. Budynek przy Pl. Mariackim nr 3. Kraków. 1982, Miejskie Biuro Projektów (maszynopis, archiwum ZRZZ Krakowa).

³ Autorkami prac są mgr inż. arch. Bogdana Książek i mgr inż. arch. Elżbieta Jaśkiewicz.

⁴ Badania termowizyjne wykonali: mgr Halina Ginter i mgr Marian Nawrocki, z Pracowni Teledetekcji Krakowskiego Przedsiębiorstwa Geodezyjnego, Eksperymentalne badania radarowe – mgr Marian Nawrocki.

⁵ Prace te wykonali: mgr Andrzej Guzik i mgr Leonarda Wiczyńska. Kompletna dokumentacja wykonanych prac zawarta jest w: Prace poszukiwawczo-badawcze dekoracji polichromicznych w budynku przy Placu Mariackim nr 3 w Krakowie. Kraków 1981, ZA „ART” ZPPAP. (maszynopis w posiadaniu autora prac). Najistotniejsza pod względem merytorycznym część ww. dokumentacji zamieszczona jest w Ekspertyzie..., II etap..., op.cit., ss. 8–94.

Oficyna boczna (pierwotnie loggia) – murowana z cegły, jednopiętrowa. Budynek frontowy z oficyną tylną łączy komunikacyjny, bogato rozbudowany drewniany ganek. Dom jednopiętrowy o pomieszczeniach przykrytych drewnianymi stropami⁶ istniał w 2 połowie XIV w. Od początku XV w. miał drugie piętro i przykryty był wysokim dachem kalenicowym o murach granicznych w formie szczytów⁷. Na początku XVI w. wybudowano jednopiętrową oficynę tylną w miejsce zniszczonej, wzniesionej w końcu XV w. Przed 1540 r. w budynku frontowym wykonano remont: wprowadzono nowy sposób ogrzewania – system rur rozprowadzających gorące powietrze. W 1558 r.⁸ rodzina Hallerów⁹ przeprowadziła gruntowną przebudowę budynku frontowego i oficyny – zmieniiono gabaryty, dachy, elewację i wnętrza. Na budynku frontowym zlikwidowano gotycki dach kalenicowy i wykonano dwukrotnie pograżony, przesłonięty od frontu wysoką attyką. Przesklepiono pomieszczenie parteru i pomieszczenie 2/1 (rys.1) na I piętrze, położono nowe stropy drewniane nad I i II piętrem o bogato profilowanych belkach. Pomieszczenie I piętra dekorowane malowanymi fryzami podstropowymi wraz z dużą środkową sienią i znajdującymi się w północnej jej części schodami nabrały charakteru reprezentacyjnego. Budynek frontowy połączono z oficyną drewnianym gankiem.

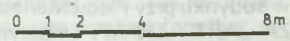
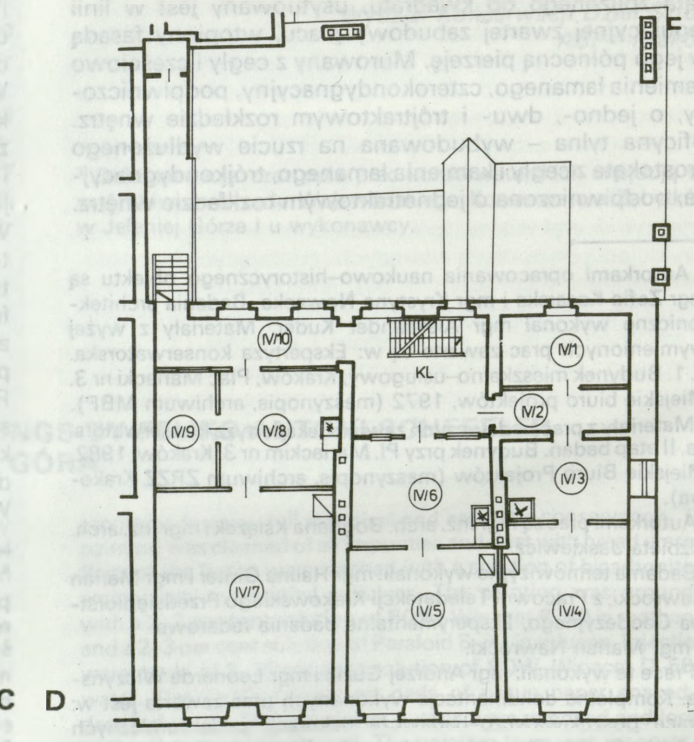
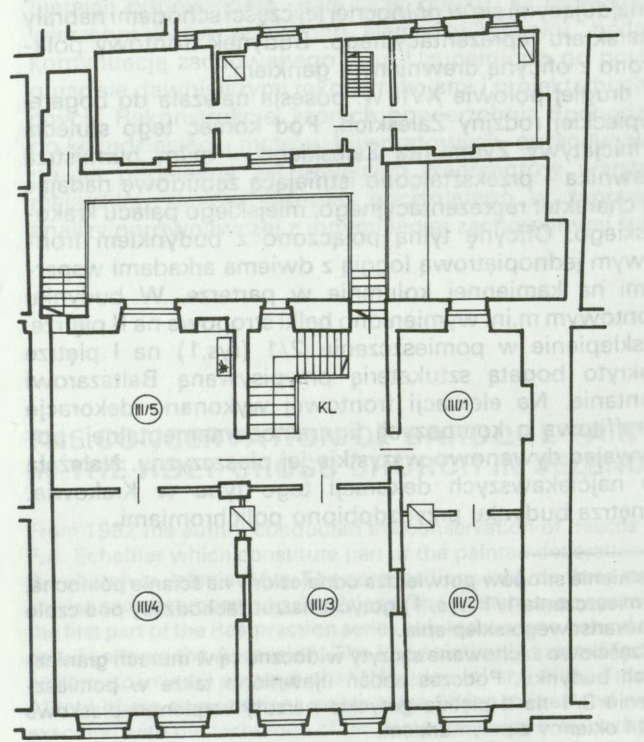
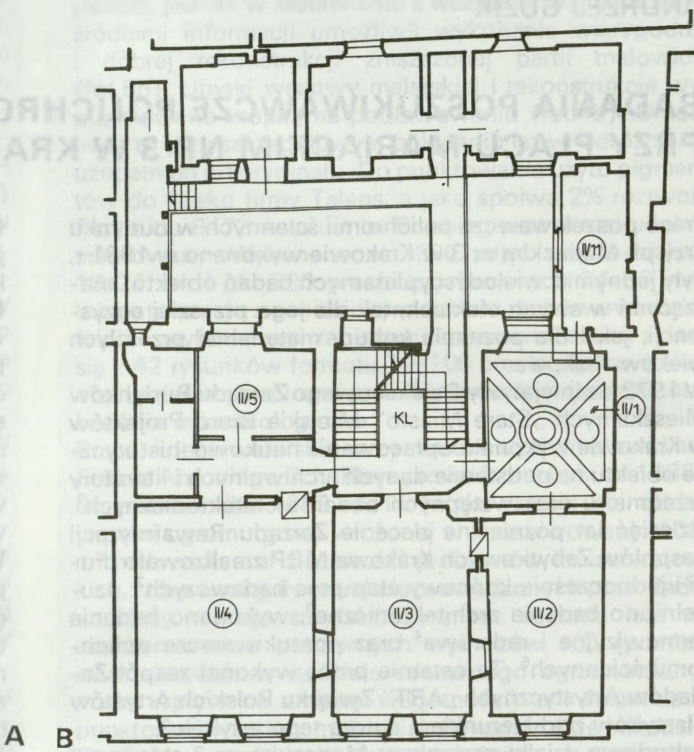
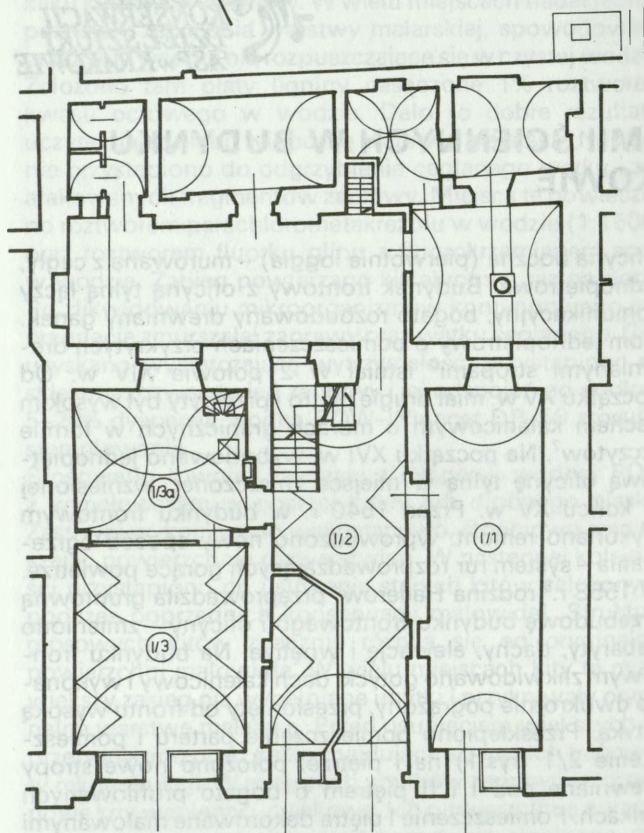
W drugiej połowie XVII w. posesja należała do bogatej kupieckiej rodziny Zaleskich. Pod koniec tego stulecia z inicjatywy Zygmunta Zaleskiego – m.in. burmistrza i ławnika – przekształcono istniejącą zabudowę nadając jej charakter reprezentacyjnego, miejskiego pałacu krakowskiego. Oficynę tylną połączono z budynkiem frontowym jednopiętrową loggią z dwiema arkadami wspartymi na kamiennej kolumnie w parterze. W budynku frontowym m.in. wymieniono belki stropowe na II piętrze, a sklepienie w pomieszczeniu 2/1 (rys.1) na I piętrze pokryto bogatą sztukaterią przypisywaną Baltazarowi Fontanie. Na elewacji frontowej wykonano dekorację sgraffitową o kompozycji figuralno-ornamentalnej, pokrywając dywanowo wszystkie jej płaszczyzny. Należała do najciekawszych dekoracji tego typu w Krakowie. Wnętrza budynku przyozdobiono polichromiami.

⁶ Istnienie stropów potwierdza odnaleziony na ścianie północnej pomieszczenia 1/1 (rys. 1) gotycki narzut zachodzący pod czoło renesansowego sklepienia.

⁷ Częściowo zachowane szczyty widoczne są w murach granicznych budynku. Podczas badań ujawniono także w pomieszczeniu 3/1 na II piętrze gotyckie narzuty wapienno-piaskowe i gład okienny z przymurkiem.

⁸ Precyzyjne określenie czasu przebudowy renesansowej budowy umożliwiła ujawniona podczas badań wyrzyta data na wsporniku splotu sklepienia w sieni parteru.

⁹ Od 1540 r. połowa domu należała do Stefana Hallera, syna sławnego drukarza krakowskiego.

1. Rzuty kondygnacji budynku: A — parteru, B — I piętra, C — II piętra, D — III piętra.

1. Ground plans of the stories of the building: A — ground floor, B — first floor, C — second floor, D — third floor.

Następne większe przemiany w budynku prowadzono w XVIII w., po 1766 r. Zlikwidowano wtedy dach po-grażony i wykonano kalenicowy. Podwyższono kondygnację strychową, podzielono ją dwoma podłużnymi mura-mi i przykryto drewnianym stropem o prostych belkach. Duże sienie środkowe na I i II piętrze podzielono ścianami działowymi wyodrębniając pomieszczenie frontowe i kla-cki schodowej. W trzech pomieszczeniach na I piętrze wykonano polichromie o motywach rokokowych.

Początek XIX w. to okres ostatnich większych przekształ-ceń, jakim podlegał budynek w swej historii. Adaptowano wtedy kondygnację strychową na mieszkania dzieląc ścianami działowymi jej trzy podłużne komory. Trzy po-mieszczenia frontowe na nowo powstałym III piętrze miały układ amfiladowy. W poziomie II piętra przesunięto ścianę działową między pomieszczeniami 3/4 a 3/5 (rys. 1) w kierunku północnym. We wnętrzach I i II piętra drewniane renesansowe i barokowe stropy zasłonięto płaskimi sufitami z fasetami i stiukowymi rozetami. Ściany większości pomieszczeń pokryto dekoracjami malarskimi. W 1894 r. odkryto na elewacji frontowej dekorację sgraffitową, którą usunięto w r. 1927 jako niemożliwą do uratowania. Nie zrealizowano trzech projektów remontów konserwatorskich opracowanych kolejno przez Zygmunta Hendla i Karola Szponderskiego w 1920 r., Franciszka Mączyńskiego i Tadeusza Stryjeńskiego w 1931 r. oraz Franciszka Mączyńskiego w roku 1935. W latach 1957–1958 otynkowano elewacje budynku frontowego oraz uzupełniono i wzmocniono drewniane ganki w pod-worcu.

Program badań opracowano na podstawie analizy doku-mentacji naukowo-histerycznej budynku¹⁰, uwzględnia-jąc wytyczne sprecyzowane wspólnie przez przedstawicieli Wydziału Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Krako-wa, autorów prac i Miejskiego Biura Projektów¹¹. W pro-gramie określono zakres badań oraz formę dokumentacji. Zobowiązano również osoby prowadzące badania do wskazania miejsc, w których można wykonać odkrywki architektoniczne oraz do współdziałania przy formowaniu końcowych wniosków konserwatorskich, projektów ar-chitektonicznych, branżowych itp.

W celu określenia nawarstwien ściennych i ich układu chronologicznego wykonano sondy schodkowe. W przy-padku odnalezienia warstwy dekoracji malarskiej wyko-nano odkrywki o zgeometryzowanych kształtach w tak dobranych miejscach, by uzyskać o niej maksymalną ilość informacji. Nie wykonano odkrywek ukazujących warst-wy leżące pod dobrze zachowaną polichromią; by jej nie uszkodzić. Zaznaczono natomiast w dokumentacji konieczność uzupełnienia badań podczas przyszłych prac konserwatorskich. W wypadku negatywnych wyników badań sondażowych, odkrywki potwierdzające wykonywano w odległości ok. 1 metra od siebie w układzie horyzontal-nym i wertykalnym. Przeprowadzono wnikliwą analizę układów nawarstwien na styku ścian, ścian z sufitami oraz obrzeży otworów drzwiowych i okiennych, w celu okreś-lenia i datowania przekształceń architektonicznych po-

¹⁰ Ekspertyza..., t.1, op.cit.

¹¹ Wytyczne Ustalenia w sprawie zasad przeprowadzania badań konserwatorskich jako elementu ekspertyz konserwatorskich opracowali mgr Zofia Knaus – WOZ UM Kraków, mgr Andrzej Guzik – ZA „ART” ZPAP i mgr inż. arch. Bogdana Książek – Kraków 1981 (maszynopis w posiadaniu autora).

2. Pomieszczenie 2/11, ściana wschodnia. W odkrywce widoczny fragment barokowego malowanego fryzu podstropowego z końca XVII w.

2. Interior 2/11, east wall. Visible fragment of a Baroque painted ceiling frieze from the end of the seventeenth century.

szczególnych pomieszczeń. Wykonano także odkrywki ujawniające detale architektoniczne wnętrz.

Badaniami objęto wszystkie pomieszczenia czterech kon-dygnacji budynku frontowego oraz pomieszczenie oficy-ny bocznej (2/11) na I piętrze¹². Podczas badań zabez-pieczono najbardziej zagrożone partie zabytkowych tyn-ków opaskami wapienno-piaskowymi i zastrzykami z POW Winacet DP-50.

Prace badawcze pozwoliły na rozpoznanie nawarstwien ściennych budynku i określenie ich chronologii. Ujaw-niono 22 ścienne dekoracje malarskie (3 renesansowe, 4 barokowe i 12 klasycystycznych), wiele detali i prze-kształceń architektonicznych wnętrz.

Określono wstępnie charakter kompozycyjny odkrytych malowideł, ich technikę wykonania, zasięg występowania i relację do istniejących podziałów architektonicznych. Na podstawie analizy układów stratygraficznych i opracowań historycznych obiektu, zwłaszcza opisów wiertelni-czych¹³, przeprowadzono dowody datowania elementów wystrojów wnętrz i wielu przemian architektonicznych budynku.

Parter

Pomieszczenie parteru o gotyckich murach konstrukcyj-nych i renesansowych sklepieniach zachowały swój cha-

¹² Ogółem przebadano ok. 1650 m² sufitów i sklepień wykonując odpowiednio 39 m² i 11 m² sond i odkrywek.

¹³ Treść opisów wiertelniczych stanowi część opracowania naukowo-histerycznego obiektu. Ekspertyza..., T.1, op.cit. ss. 5–48. Źródła archiwalne i literatura przedmiotu wyszczególnione są na ss.143–149.

rakter z okresu renesansowej przebudowy budynku. W sieni środkowej znajduje się wiele detali kamiennych – dwa portale gotyckie i renesansowe, zwieńczenie portalu gotyckiego oraz barokowy portal główny¹⁴. W trakcie badań ujawniono w sieni środkowej renesansową monochromatyczną dekorację wsporników spływów sklepienia i kamiennych portali oraz lekko barwioną pobiałę wapienną na ścianach i na sklepieniu. Na kamiennym wsporniku odnaleziono wrytą datę 1558, co pozwoliło precyzyjnie określić czas renesansowej przebudowy budynku. W pomieszczeniu 1/1 (rys.1) na ścianie północnej ujawniono gładzony gotycki narzut wapienno-piaskowy zachodzący głęboko na czoło renesansowego sklepienia, co jest dowodem, że gotycki parter miał stropy drewniane. Na sklepieniu tego pomieszczenia odkryto fragmenty barokowej dekoracji malarskiej składającej się z równoległych pasów. Było to podstawą wysunięcia wniosku o przywrócenie pomieszczeniom parteru ich charakteru renesansowego i o eksponowanie malarskiej dekoracji renesansowej w sieni i barokowej na sklepieniu pomieszczenia 1/1 (rys.1).

I piętro

Pomieszczenie 2/11 (rys.1) jako piętro oficyny bocznej wybudowanej w końcu XVII w. zachowało swój pełny i jednorodny stylowo, barokowy wystrój – polichromię na wszystkich ścianach, wnęki ścienne, drewniany płaski strop, polichromowaną drewnianą szafkę ścienną, kamienny portal, w przejściu do pomieszczenia 2/1 w budynku głównym i kamienne obramienie okienne. Polichromia ma charakter fryzu podstropowego o motywach roślinnych. Wnęki ścienne i szafka ujęte są w malowane proste obramienia. Nad kamiennym portalem malowany jest kartusz z herbem Jednorozca. Wysunięto wniosek o odślonięcie barokowego wystroju wnętrza spod późniejszych nawarstwień oraz o wykonanie rekonstrukcji brakującego barokowego kaflowego pieca.

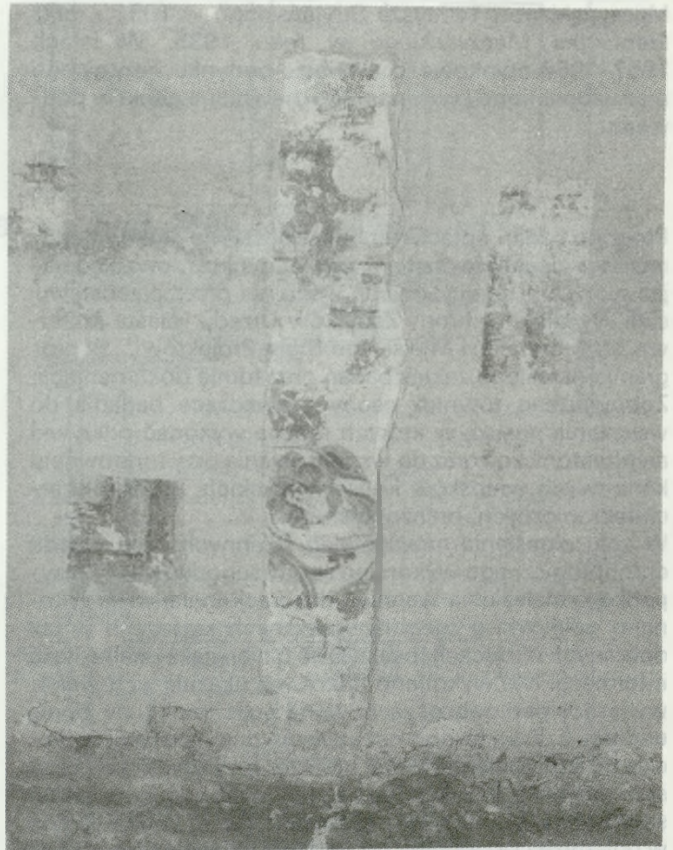
Pomieszczenie 2/1 w budynku głównym podobnie jak sąsiednie 2/11 w oficynie mają niezwykle bogaty wystrój barokowy oraz dobrze zachowaną na ścianach polichromię rokokową. Kolebkowo-krzyżowe renesansowe sklepienie pokrywa sztukateria wykonana przez Baltazara Fontanę w latach 1695–1702¹⁶. Malowane centralne rondo sklepienia (bawiące się putta) i prostokątne pola w lunetach sklepienia (sceny alegoryczne) trudne są do bliższego określenia z powodu ich mocnego pociemnienia. Podczas badań stwierdzono występowanie polichromii, prawdopodobnie barokowej, na ścianach. Nie rozpoznano jej jednak z powodu dobrze zachowanej wierzchniej dekoracji rokokowej. Rewizja z 1713 r. wspomina o dwu „landzhaftach malowanych” na ścianach, zapewne wschodniej i zachodniej, oraz o kominku pokrytym sztukaterią¹⁷. Jak wykazały badania, usytuowany on był w narożniku południowo-wschodnim pomieszczenia.

Inne barokowe detale tego wnętrza to: kamienny portal w przejściu do pomieszczenia 2/11 w oficynie, kamienne siedzisko w glicie okiennym oraz drewniany rzeźbiony słupek w oknie – unikatowy w skali krakowskiej przykład barokowej stolarki¹⁸. Rokokową dekorację ścian stanowią malowane płyciny przypominające parawan/?/ z bogato

3. Pomieszczenie 2/1, fragment sklepienia. Widoczna dekoracja stiukowa wykonana przez Baltazara Fontanę w latach 1695–1702

3. Interior 2/1, fragment of the ceiling. Stucco decoration by Baltazar Fontana, made in 1695–1702.

4. Pomieszczenie 3/4, ściana zachodnia. W odkrywkach bocznych widoczne fragmenty klasycystycznej dekoracji malarskiej z początku XIX w. W odkrywce środkowej na górze – fragment polichromii barokowej z końca XVII w., na dole – fragment polichromii barokowej z przełomu XVII i XVIII w. (fot. Antoni Guzik)

4. Interior 3/4, west wall, with visible fragments of Classicistic painted decoration from the beginning of the nineteenth century. In the displayed central fragment – the upper part of a baroque polychromy from the end of the seventeenth century, in the lower part – a fragment of a Baroque polychromy from the turn of the seventeenth century.

¹⁴ Ibid., ss. 101–104.

¹⁵ Ibid., s.106.

¹⁶ Ibid., s.19.

¹⁷ Ibid., s.107.

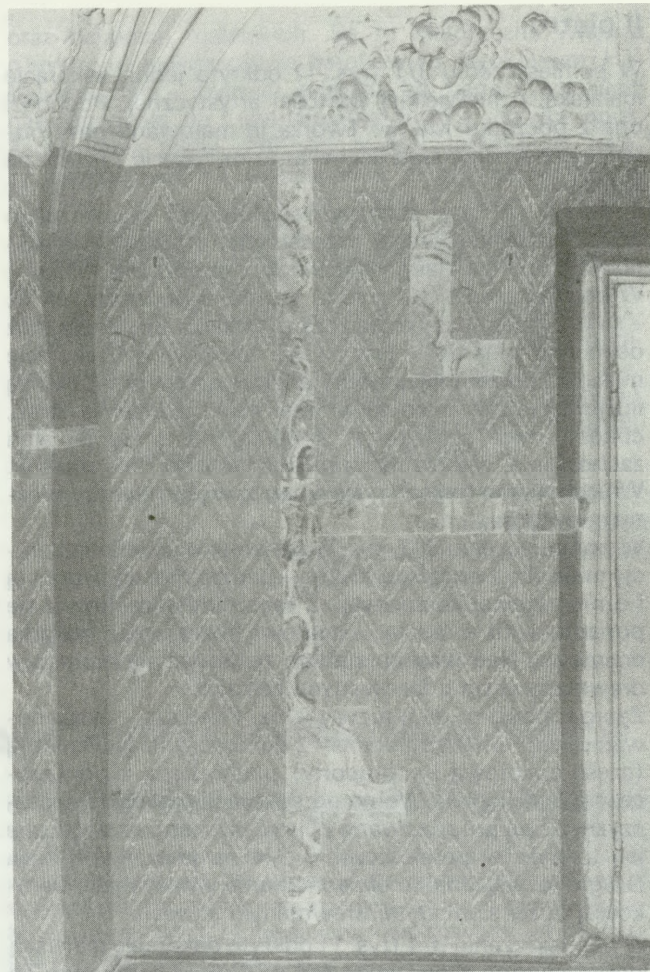
¹⁸ Ibid., s.20.

rozwiniętymi formami *rocaille*. Wystrój plastyczny tego wnętrza w końcu XVIII w. był wynikiem nawarstwiania się i uzupełniania różnych stylowo jego elementów – rokokowa dekoracja ścian współistniała z barokową sztukaterią dekorującą renesansowe sklepienie. Jak wykazały badania, ówczesny poziom podłogi był o ok. 20 cm poniżej obecnego i była to posadzka kamienna. Otwór drzwiowy łączący to pomieszczenie z klatką schodową wybito dopiero na początku XIX w. W przejściu do pomieszczenia 2/2 ujawniono kamienny próg poniżej obecnego, będący częścią kamiennych drzwi usuniętych w trakcie prac remontowych w końcu XVIII w.

Za najważniejszą z punktu widzenia konserwatorskiego uznano propozycję ekspozycji wnętrza w stanie, w jakim znajdowało się ono w końcu XVIII w. W tym wypadku istnieje możliwość zachowania i eksponowania wszystkich nawarstwiających się detali wystroju. Jest to wnętrze barokowe z rokokową polichromią na ścianach. Za wskazane uznano zrekonstruowanie barokowego kominka. Rozwiązaniem alternatywnym jest ekspozycja polichromii barokowej na ścianach, w wypadku jej wysokich walorów artystycznych i dobrego stanu zachowania.

Rozpoznanie polichromii barokowej może być przeprowadzone dopiero po odstonięciu dekoracji rokokowej. W pomieszczeniu 2/2 (rys. 1) ujawniono dekorację malarzką renesansową, rokokową i klasycystyczną. Śladowe ilości polichromii renesansowej, prawdopodobnie fryzu podstropowego o motywach roślinnych występują na ścianie południowej. Dekorację rokokową z końca XVIII w. tworzą na ścianach malowane wysokie lustra zdobione górą i dołem dużymi motywami *rocaille*. Występuje ona na wszystkich ścianach w różnym stopniu zniszczenia. Dekoracją malarzką pokryto także drewniany renesansowy strop. Dopelnieniem rokokowego wystroju wnętrza są zachowane z tego okresu drzwi do pomieszczenia 2/3 (rys.1) i ościeżnica w przejściu do pomieszczenia 2/1 (rys. 1). Dekoracja klasycystyczna w postaci malowanych dużych płyt z wyodrębnioną częścią cokołową występuje we fragmentach na wszystkich ścianach. Prezentuje średni poziom artystyczny wśród innych dekoracji tego typu w budynku. Z uwagi na rangę artystyczną zachowanego rokokowego wystroju wnętrza wnioskowano o jego ekspozycję. Wnętrze to stanowi interesujący przykład nawarstwiania się różnych stylowo detali wystroju. Pomieszczenie 2/3 (rys. 1) wraz z pomieszczeniem klatki schodowej od 1558 r. do końca XVIII w. stanowiło jedną dużą sień ze schodami w jej północnej części.

Najstarsza z ujawnionych dekoracji malarskich pomieszczenia 2/3 (rys. 1) pochodzi z końca XVIII w. Składa się z motywów *rocaille*, występuje na drewnianym renesansowym stropie i fragmentarycznie na ścianie zachodniej. Następne dwie dekoracje z przełomu XVIII i XIX w. są bardzo proste, nie prezentują większych wartości artystycznych i występują fragmentarycznie. Pokrywały ściany i współistniały z dekoracją rokokową na renesansowym drewnianym stropie. Wcześniejszą tworzą malowane, proste płytki w dolnych częściach ścian i poziomy pas pod stropem. Późniejszą stanowią patronowe motywy winorośli nad otworami drzwiowymi i pas pod stropem. Na początku XIX w. ściany pokrywała papierowa tapeta, a płaski sufit opodal fasety obiegały rzędy malowanych perełek i motywu motyli /?/. Zaproponowano dwa rozwiązania ekspozycji wnętrza. Pierwsze zakładało usunięcie północnej ściany działowej i płaskiego sufitu, by eksponować dużą sień między ścianami elewacyjnymi z renesansowym drewnianym stropem; drugie – zachowanie ściany północnej, usunięcie płaskiego sufitu i eks-

5. Pomieszczenie 2/1, ściana południowa. W odkrywkach widoczna polichromia rokokowa z końca XVIII w. Powyżej fragment dekoracji stiukowej wykonanej przez Baltazara Fontanę w latach 1695–1702

5. Interior 2/1, south wall. The uncovered fragments show Rococo polychromy from the end of the eighteenth century. Above it, a fragment of stucco decoration by Baltazar Fontana (1695–1702).

ponowanie pomieszczenia w stanie z końca XVIII w.: drewnianego renesansowego stropu pokrytego rokokową dekoracją malarzką, fragmentu dekoracji na ścianie zachodniej i rokokowej stolarki drzwiowej.

W pierwotnie dużym pomieszczeniu między ścianami elewacyjnymi, obecnie pomieszczenia 2/4 i 2/5 (rys. 1), znajduje się wiele detali wystroju renesansowego – drewniany strop o bogato profilowanych belkach, czółkach i murłatach, kamienny portal w przejściu na ganek, kamienne obramienie okna w ścianie północnej, wnęka w ścianie zachodniej, kamienna i kanelowana kolumna międzyokienna oraz większe fragmenty polichromii w formie fryzu podstropowego. Pod zasadniczą częścią fryzu składającego się z motywów roślinnych malowane są prawdopodobnie girlandy. W pomieszczeniu 2/4 (rys. 1) ujawniono fragmenty dekoracji malarzkiej z końca XVIII w. Tworzą ją proste obramienia ścian oraz motyw marmoryzacji na drewnianym renesansowym stropie. W pomieszczeniu 2/5 na ścianie północnej występuje fragment malowanego barokowego kartusza o nieczytelnej treści i fragmenty dekoracji z początków XIX w. na ścianach północnej i wschodniej. Wnioskowano, by eksponować wnętrze renesansowe.

II piętro

W pomieszczeniu 3/1 (rys. 1) odkryto jedną dekorację malarską, o niewielkiej wartości artystycznej. Pochodzi ona z początku XIX w. Tworzą ją malowane pasy obramiające ściany, rząd liści akantu na fasacie i rozeta na suficie.

Z uwagi na brak zachowanego innego plastycznego wystroju pomieszczenia przedstawiono propozycję ekspozycji wnętrza klasycystycznego z początków XIX w.

W pomieszczeniu 3/2 (rys.1) wystrój z początku XIX w. – sufit z fasetą i stiukową rozetą, stolarka drzwiowa oraz dekoracja malarska – jest dobrze zachowany. Dekorację malarską prezentującą dobry poziom artystyczny, tworzą iluzjonistycznie malowane, szerokie obramienia ścian, cokół i dwie supraporty. Z uwagi na dobry jej stan zachowania, nie rozpoznano leżących pod nią warstw. Wnioskowano o ekspozycję wnętrza w jego klasycystycznym wystroju.

W pomieszczeniu 3/3 (rys.1) ujawniono jedynie dekorację malarską z początku XIX w. – bardzo mocno przemytą i o nieczytelnej kompozycji. Z tego okresu zachował się ponadto sufit z fasetą i stiukową rozetą oraz stolarka drzwiowa. Nad płaskim sufitem zachował się barokowy drewniany strop o fazowanych celkach.

Zaproponowano dwa rozwiązania. Pierwsze – ekspozować w tym wnętrzu rozety z dekoracją klasycystyczną (część cokołową i supraporty) pochodzącą z pomieszczenia 3/4 (rys. 1) Wolne od dekoracji malarskiej płaszczyzny ścian proponowano pokryć płótnem, analogicznie jak to było w pomieszczeniu 3/4 na początku XIX w. Drugie rozwiązanie to ekspozowanie wnętrza jako barokowej dużej sieni krytej drewnianym stropem.

W pomieszczeniu 3/4 (rys. 1) odkryto dekorację malarską klasycystyczną z początku XIX w. i dwie barokowe. Te ostatnie występują na ścianie południowej i częściowo na ścianach wschodniej i zachodniej. Ich brak na ścianie północnej spowodowany jest wyburzeniem na początku XIX w. barokowej ściany działowej i wybudowaniem nowej, nieco bliżej elewacji tylnej. Wcześniejsza dekoracja barokowa obiega pomieszczenie szerokim malowanym pasem w strefie podstropowej. W dolnej cokołowej partii ścian nie jest jeszcze rozpoznana z uwagi na leżącą na niej polichromię późniejszą. Tę ostatnią w dolnych częściach ścian tworzą malowane motywy liści, łodyg i kwiatów, a pod stropem ma trochę pasa złożonego z kilkukolorowych linii. Powierzchnię ścian między malowaną strefą cokołową a fryzową wypełniały niegdyś „szpalery malowane na płótnie” – jak podaje rewizja z 1713 r.¹⁹.

W trakcie badań odkryto barokowy drewniany strop o fazowanych belkach, formę glisty okiennego z końca XVII w. oraz ustalono miejsce barokowej ściany działowej. Dekorację klasycystyczną stanowią malowane cokóły w dolnych częściach ścian i dwie supraporty. Pozostałe płaszczyzny ścian pokrywała tkanina. Wnioskowano o przywrócenie pomieszczeniu jego barokowego charakteru. W tym celu należy dokonać transferu dekoracji klasycystycznej. Proponowano ekspozowanie dekoracji barokowej wcześniejszej z uwagi na przewidywane trudności w odsłanianiu leżącej na niej drugiej warstwy²⁰. Sugerowano, by na wolnych przestrzeniach między malo-

6. Pomieszczenie 2/3. W odkrywce widoczne fragmenty drewnianego stropu z 3 ćw. XVI w. oraz fragment jego rokokowej dekoracji malarskiej z końca XVIII w.

6. Interior 2/3. Fragments of a wooden ceiling from the third quarter of the sixteenth century, and a fragment of its Rococo painted decoration from the end of the eighteenth century.

waną strefą cokołową a tryzową ekspozować dekoracyjne tkaniny pochodzące z XVII w.

W pomieszczeniu 3/5 (rys. 1) ujawniono dekorację malarską z początku XIX w. o małej wartości artystycznej. Zachowana jest ona w niewielkim stopniu. Nad płaskim sufitem odkryto drewniany barokowy strop o fazowanych belkach.

Zaproponowano ekspozowanie charakteru barokowego tego wnętrza, z końca XVII w. Biorąc pod uwagę, że część pomieszczenia była wtedy kuchnią, proponowano wykonanie rekonstrukcji „ogniska z kominem kapiastym” oraz ekspozowanie kuchennych mebli pochodzących z XVII w.²¹

III piętro

III piętro, zaadaptowane na mieszkalne na początku XIX w., zachowało swój pierwotny układ wnętrza i ich wystrój. Tworzą go nowo odkryte drewniane stropy o prostych belkach, klasycystyczne malarskie dekoracje ścienne w pomieszczeniach frontowych i stolarka drzwiowa. Dekoracje malarskie – duże płyciny ujęte w obramienia, cokóły i supraporty zachowane są niemal w całości. Te ostatnie występują w środkowym pomieszczeniu frontowym. Wnioskowano o ekspozycję wystroju pomieszczeń 3 piętra w ich pierwotnym charakterze.

Wyniki prac badawczych prezentują stratygrafie zbiorcze pomieszczeń²², wstępne opisy ikonograficzne i kolorystyczne odkrytych polichromii, dane dotyczące ich techniki wykonania, zasięgu występowania, stanu zachowania i relacji do istniejącego układu architektonicznego, zestaw

²¹ Opisy pomieszczenia wykonane zostały podczas rewizji w 1713 r., w 1753 r. i w 1766 r. Ekspertyza...T.1, op.cit. ss. 20–21, 27 i 38.

²² Do stratygrafii dołączono w formie przypisów bliższe określenie niektórych warstw – charakteryzujące ich materiał, lokalizację, zasięg występowania, funkcję itp.

¹⁹ Ibid., s. 20

²⁰ Dekoracja wykonana jest na warstwie pobiałej wapiennej – bardzo kruchej i odspojonej od podłoża – którym jest wcześniejsza dekoracja malarska.

odkrytych detali i ujawnionych przekształceń architektonicznych, materiały dowodowe dotyczące datowania. Wnioski konserwatorskie zawierają uwagi natury ogólnej, oraz propozycje ekspozycji każdego wnętrza wraz z uzasadnieniem. Na rzutach kondygnacji zaznaczono program i wyniki badań oraz wnioski konserwatorskie. Na widokach ścian zarejestrowano wykonane sondy i odkrywki, odkryte elementy architektoniczne oraz zasięg polichromii proponowanej do ekspozycji.

Istniejąca obecnie zabudowa przy placu Mariackim nr 3 w Krakowie, pomimo wielokrotnych przekształceń, stanowi niezmiernie ważny przykład reprezentacyjnego, renesansowego założenia kamienicy mieszczącej, rozbudowanego do form pałacowych w okresie baroku. Unikatową w skali Krakowa jest zabudowa oficynowa z — w pełni zachowaną — loggią oraz gankiem²³. Wnętrza budynku frontowego mają niezwykle bogaty wystrój w postaci licznie zachowanych elementów kamiennych, drewnianych, stiukowych, ceramicznych, metalowych

²³ Ekspertyza..., T.I, s.124

oraz dekoracji malarskich. Są to historyczne wnętrza o wystroju renesansowym, barokowym, rokokowym i klasycystycznym – stylowo jednolite lub będące wynikiem nawarstwiania się i uzupełniania detali z różnych epok. Zachowanie takiej obfitości materii zabytkowej należy zawdzięczać niezrealizowaniu projektów remontów budynku opracowanych w 1920 r. przez Z.Hendla i K. Szponderskiego oraz w 1931 r. przez F. Mączyńskiego i T. Stryjeńskiego. Z uwagi na szczególnie duże wartości historyczne i artystyczne, jakie prezentuje obiekt, wykluczono jego charakter mieszkalny w przyszłości. Ekspozycja ujawnionych zabytkowych walorów poszczególnych pomieszczeń, uzupełnionych pochodzącymi z analogicznych okresów historycznych meblami, obrazami, tkaninami itp. stwarza możliwość uczynienia z budynku muzeum krakowskich wnętrz mieszcząskich.

mgr Andrzej Guzik
Wydział Konserwacji Dziej Sztuki
ASP – Kraków

STUDIES OF WALL POLYCHROMIES IN A BUILDING IN 3 MARIACKI SQUARE IN CRACOW

The studies discussed in the article constitute one of the numerous multi-disciplinary examinations of the object. Three Renaissance, four Baroque, three Rococo and twelve Classicistic polychromies were discovered as well as a number of details of the architectonic embellishment of the interior.

The composition, technique of execution, state of preservation and range of the occurrence of the polychromies were initially established. Proof for dating the elements of the decoration of the interiors and certain architectonic transformations were carried out. The findings made it possible to ascertain that the front building contains a group of interiors with almost complete details of the decoration. These Renaissance, Baroque, Rococo and Classicistic interiors are either of uniform style, or they

constitute the result of the cumulation and supplementation of details from various periods. Their components are numerous extant stone, wooden, ceramic, stucco and metal elements, as well as polychromies. The extant rich decoration of the interiors of the front building, which date from past centuries, forms a valuable supplementation of the architectonic structure, which, despite numerous reshaping, is an extremely important example of a representative, Renaissance burgher dwelling; subsequently, it was expanded to palace forms during the Baroque, with an outbuilding unique in the whole of Cracow, a fully preserved loggia and porch. It was proposed that the disclosed merits of the building should be displayed and turned into a permanent exhibition of the historical interiors of Cracow burgher residences.

MARIA OSTASZEWSKA

NEGATYW-ODLEW POWIERZCHNI MALOWIDŁA ŚCIENNEGO (ZE STUDIÓW NAD UTRZYMANIEM NIERÓWNEJ POWIERZCHNI TYNKU W TRANSFERZE MALOWIDŁA ŚCIENNEGO)*

I. Stan praktyki konserwatorskiej

Trudno przecenić znaczenie kształtu powierzchni malowidła, jego mniejszych i większych nierówności, zagłębień i wypukłości, a także często nawet wad w przygotowaniu

* Artykuł jest skrótem części rozprawy kwalifikacyjnej II stopnia na stanowisko docenta, pt. *Studia nad metodą utrzymania nierównej powierzchni tynku w transferze malowidła ściennego*, obronionej na Wydziale Konserwacji Dziej Sztuki ASP w Krakowie w 1987 r. Opiekunem pracy był prof. dr W. Zalewski.

powierzchni tynku. Dzięki nim malowidło żyje swoim odrębnym życiem, ma własny klimat i oddziałuje w sposób tylko sobie właściwy.

Deformacja tej plastyki – zarówno jej wzbogacenie, jak i zubożenie – często niewidoczna na pierwszy rzut oka, zmienia charakter obiektu i przeszkadza w jego odbiorze. Wydaje się, że deformacja powierzchni przeniesionego malowidła była ceną, jaką płacono wielokrotnie za sam fakt uratowania materii zabytkowej. Dokładne poznanie zasięgu zjawiska jest niezwykle trudne, prawie niemoż-

